

LUPTA FORTELOR PATRIOTICE DIN MOLDOVA ÎN ANUL 1944, SUB CONDUCEREA P.C.R., PENTRU RĂSTURNAREA DICTATURII MILITARE ANTONESCIENE ȘI ÎNTOARCEREA ARMELOR ÎMPOTRIVA GERMANIEI HITLERISTE

CONST. CLOȘCA

În abordarea prezentului subiect am pornit de la ideea că situația creată în Moldova, în primăvara și vara anului 1944, poate constitui obiectul unei cercetări istorice, ca prezentind o situație mai deosebită în contextul evenimentelor ce le-a traversat România în această perioadă. Avem în vedere activitatea desfășurată de regionalele P.C.R. „Moldova” și „Dunărea de jos”, cât și a organizațiilor de masă conduse de Partidul Comunist Român, care au activat în această parte a țării.

Prin aducerea în discuție a unei probleme restrinse ca spațiu și timp, desprinsă dintr-o temă cuprinzătoare, cum ar fi aceea a luptei poporului român împotriva dictaturii antonesciene și scoaterea României din războiul hitlerist pe calea insurecției, se urmărește aprofundarea cercetării în acest domeniu cât și desprinderea unor noi detalii din tabloul general al pregătirii actului insurecțional din august 1944.

Se știe, că întreaga activitate a P.C.R. din toată perioada războiului s-a desfășurat în baza liniei sale programatice, clar exprimată în documente ca : Circulara din 8 iulie 1941 ; Platforma program din 6 septembrie 1941 etc., documente care prevedeau în esență obiective ca : răsturnarea dictaturii antonesciene, formarea unui guvern național-democratic, încetarea războiului împotriva Aliatilor, alungarea naziștilor din țară, eliberarea părții de nord a Ardealului, de sub ocupația hortistă, participarea României alături de Coaliția antihitleristă la lupta împotriva Germaniei naziste.

Sprijiinindu-se pe un program de luptă bine conceput și întrevăzind clar evoluția generală a evenimentelor, Partidul Comunist Român, începînd cu a doua jumătate a anului 1943, și-a orientat tot mai mult activitatea spre acțiuni concrete în ceea ce privea răsturnarea prin forță a regimului antonescian, și alungarea trupelor hitleriste din țară. Asemenea acțiuni capătă, după opinia noastră, un caracter nemijlocit de pregătire insurecțională, începînd cu luna aprilie 1944.

Deși extrem de scurtă ca timp, perioada aprilie—august 1944 se înscrie în istorie ca o adevărată epocă în care s-a plămădit o parte din destinul ce avea să-l urmeze poporul român de atunci pînă azi, și în viitor. Referindu-se la acele momente, Programul P.C.R. subliniază faptul că „în vara anului 1944 trupele sovietice dădeau lovituri grele armatelor hitleriste, intrînd în cursul luptelor și pe teritoriul României. În aceste împrejurări — se arată în continuare — Germania și guvernul antonescian se pregăteau să ia măsuri extreme, să organizeze mobili-

zarea generală a forțelor în vederea întăririi pe teritoriul românesc a rezistenței împotriva înaintării armatelor sovietice. Împiedicarea acestor planuri de continuare a războiului împotriva Uniunii Sovietice, trecerea la răsturnarea regimului fascist din România și întoarcerea armelor împotriva trupelor hitleriste deveniseră o necesitate istorică, un imperativ pentru grăbirea victoriei coaliției antifasciste. Marele merit al partidului nostru comunist constă în faptul că în aceste împrejurări a știut să-și organizeze propriile rinduri, să întărească colaborarea cu celelalte forțe, inclusiv forțele armate, și să treacă la atacul decisiv, dovedindu-se la înălțimea misiunii sale istorice de apărare a intereselor naționale ale întregului popor¹.

Începând cu a doua jumătate a anului 1943, elementele active, de frunte ale Partidului Comunist Român, concep acțiuni sistematice ce vizau scoaterea României din războiul hitlerist pe calea insurecției. Activul de bază al P.C.R. din lagăre, închisori și din afară — Constantin Agiu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Nicolae Ceașescu, Chivu Stoica, Ion Gheorghe Maurer, Lucrețiu Pătrășcanu, Iosif Rangheț ș.a. — a acționat în direcția îmbunătățirii muncii de partid, a consolidării rindurilor sale, a reorganizării conducerii. Totodată, s-a avut în vedere crearea unor formații de luptă înarmate ale partidului, unirea într-un singur front a tuturor forțelor antifasciste, răsturnarea prin forță a guvernului antonescian, precum și scoaterea țării din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția antifascistă. În acest sens apreciem măsurile stabilite în ședința C.C. al P.C.R. din octombrie 1943, în care s-a ridicat ca o problemă importantă chestiunea unor mai strânse legături între membrii Comitetului Central și organizațiile regionale sau locale. Cu acest prilej s-a menționat și faptul că din Moldova aveau legături cu centrul la acea dată, doar organizațiile locale Bacău și Birlad. În același timp, Comitetul Central își propunea „lărgirea legăturilor”, între altele, cu Moldova și Cernăuți².

Nu mult timp după aceasta, respectiv, în luna noiembrie 1943, s-a conceput la nivel central un plan amplu de măsuri ce urma a fi adoptat de către partidul comunist. În partea introductivă a acestui document (existent în arhivă sub formă de proiect), se face o „analiză a situației frontului și trupelor din interior”, după care se trage concluzia următoare: „România se găsește în această ipoteză în fața perspectivei de a deveni în timp apreciabil zonă de operațiuni militare și anume, una din principalele zone de operațiuni de pe întreg frontul de est, cu toate consecințele care decurg din această situație ca: jefuirea și devastarea teritoriului național de către trupele germane; evacuarea forțată a sute de mii de oameni din căminele lor; sacrificarea fără rost a noi contigente ale armatei române; înăsprirea teroarei Gestapoului pe teritoriul țării”³.

Surprinzând cu exactitate situația în care se afla țara noastră, cit și evoluția evenimentelor militare de pe frontul din răsărit, documentul amintit subliniază că „în această ipoteză hotărârea C.C. de a reorganiza munca partidului pe baze de război și a face din aceste hotărâri preocuparea centrală în vederea minării mașinii de război hitleriste capătă o importanță de o deosebită actualitate... Întrăm în faza decisivă a acestui conflict armat — se subliniază în continuare — în care partidul, prin acte de război bine concepute, bine organizate și bine executate va trebui să facă dovada spiritului său de luptă, a capacității sale organizatorice și a legăturilor sale cu interesele vitale ale majorității covârșitoare a poporului nostru”⁴.

Pentru organizarea unui aparat de război al partidului se propunea „următorul mod de procedare și ordine de urgență”: reînființarea comisiei centrale speciale; organizarea grupului operativ central și formarea prin intermediul acestuia a unui număr de instructori care să se deplaseze în regionale și să ajute la organizarea aparatului regional care, la rîndul său, avea să procedeze la organizarea celui local. Era prevăzut, de asemenea, ca „pe măsura constituirii grupelor

¹ Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Ed. Politică, București, 1975, p. 49.

² Arh. C. C. al P.C.R., fond 1, dosar 104/1943, ff. 1—14.

³ Idem, dosar 127/1943, ff. 1—3.

⁴ Ibidem.

operative, orice formă de organizare asemănătoare sau care aveau menirea să deservască munca de război, să înceteze a mai funcționa”⁵.

Prin întreg conținutul, dar mai ales prin mențiunea de a se abroga „orice forme de organizare asemănătoare”, documentul, asupra căruia am insistat, explică conturarea unei noi orientări în partid, încă în a doua jumătate a anului 1943, orientare a cărei caracter unitar va sta la baza activității P.C.R. în vara anului 1944, în ceea ce privește pregătirea forțelor de luptă patriotică și a altor grupări care au acționat în acest sens.

Noile măsuri, care se preconizau la nivel central, în toamna anului 1943, erau și o urmare a faptului că în vara aceluiași an se autodizolvase Internaționala Comunistă. În acest sens, documente ale P.C.R. din aceea perioadă menționează că „prin dizolvarea Internaționalii Comuniste a dispărut și ultima piedică din calea unirii tuturor forțelor naționale cu Partidul Comunist din România, în lupta împotriva coteropitorilor hitleriști. Partidul nostru — se subliniază în continuare — a fost eliberat de obligațiile sale decurgând din regulamentele și deciziile Internaționalii Comuniste”⁶.

Această nouă etapă, marcată de punerea în aplicare a documentelor programice ale partidului, elaborate cum s-a mai arătat încă în anii 1941—1942, și de măsuri energice pe linia pregătirii efectivului de partid pentru acțiunile decisive din vara anului 1944 avea să fie însoțită, pentru Moldova îndeosebi, de noi greutăți și lovituri provocate de aparatul de represiune antonescian. După un val de arestări, în vara anului 1943, în rîndul comuniștilor din regionala „Moldova”, legăturile cu Comitetul Central sînt complet întrerupte. Urmează noi arestări în noiembrie, același an. Au fost puși sub stare de arest și interniți membrii comitetului județean Neamț, în rîndul cărora se aflau Aurica Miștală, Căciuleanu Ion, Răileanu O., Răileanu Nina, precum și secretarul regionalei, Leonte Dumitru⁷.

Dintr-o notă a siguranței rezultă că „au fost arestați 23 de comuniști; 73 simpatizanți antifasciști; 63 simpatizanți sînt supravegheați de organele de siguranță”. În același raport este menționat și faptul că la Vaslui au fost efectuate operațiuni de arestare și internare în lagăre (5 comuniști și 38 de simpatizanți arestați, iar 16 persoane au fost internate în lagăr)⁸.

În urma procesului care s-a judecat la Curtea Marțială din Iași au fost pronunțate sentințe deosebit de aspre: secretarul Comitetului regionalei „Moldova” a fost condamnat la moarte; Aurica Miștală, secretară a Comitetului județean Neamț al P.C.R., la 25 ani muncă silnică; restul, între 3 și 25 de ani; foarte puțini au fost achitați.

Toate acestea se întîmplau în cadrul regionalei „Moldova” a P.C.R. tocmai în momentul cînd era mai multă nevoie de consolidare a rîndurilor membrilor săi, de mobilizare la luptă a tuturor forțelor democratice, a maselor muncitoare împotriva regimului antonescian, a fascismului și războiului.

Greutăți veneau uneori chiar din partea organului central al partidului, din aceea perioadă, care, adesea, conformîndu-se indicațiilor Internaționalii Comuniste, pînă la dizolvarea acesteia, nu putea discerne totdeauna cu exactitate aspectele specifice țării noastre. Un exemplu în acest sens îl oferă un document⁹ al județenei P.C.R. Bacău. Referindu-se la greutățile întîmpinate în timpul dictaturii antonesciene, documentul respectiv subliniază șubrezenia legăturilor cu organele superioare și arată că „atunci cînd am avut aceste legături, directivele primite nu se situau pe linia politică justă a P.C.R. și ca atare nu constituiau un sprijin și o îndrumare în munca noastră”¹⁰. Nereușind să ia legătura cu regionala, organizația din Bacău a trimis un tovarăș la București pentru instruire, dar, trimisului res-

⁵ Ibidem, ff. 6—18.

⁶ Idem, dosar 168, f. 1.

⁷ Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R. (în continuare Arh. I.S.I.S.P.), fond 2, dosar 1373, f. 36.

⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 294, f. 13.

⁹ Raport de activitate al organizației județene Bacău, adresat C.C. al P.C.R. Din conținut rezultă că a fost întocmit în toamna anului 1944, dar reflectă stări de lucruri din a doua jumătate a anului 1943, începutul anului 1944.

¹⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 233, f. 1.

pectiv „i s-a cerut desconspirarea membrilor organizației Bacău”¹¹. La o altă întâlnire asemănătoare, tot organizației Bacău i s-a transmis o Directivă a Comitetului Central în care se cerea „renunțarea la munca de partid și înlocuirea ei numai cu cea de front patriotic”¹². Comuniștii din Bacău au considerat aceste directive „drept acțiuni lichidatoriste și neconforme principiilor noastre”, luând astfel atitudine față de asemenea hotărâri și înțelegând să continue lupta „în spiritul principiilor partidului nostru”¹³.

Într-o asemenea situație, comuniștii băcăoani au întreprins unele acțiuni din proprie inițiativă, până când au reușit să reia legătura cu regionala „Moldova”. Restabilirea legăturii cu Iașul, a produs satisfacție la Bacău¹⁴, mai ales că era vorba de o situație nouă ca urmare a schimbărilor survenite la 4 aprilie 1944.

Practicile dăunătoare în munca de partid au fost înlăturate pe măsura promovării unui climat nou de muncă, ca urmare a libertății de acțiune dobândite după autodizolvarea Internaționalei Comuniste. Dintr-un raport al organizației regionale „Moldova” a P.C.R., către Comitetul Central, rezultă că spre sfârșitul anului 1943, se activează legăturile organizației de partid din Iași cu C.C. al P.C.R. Documentul respectiv face precizarea că organizația locală de partid Iași a primit „indicații și instrucțiuni asupra problemelor noi ce se puneau la ordinea zilei”¹⁵. Între aceste probleme sînt menționate: recrutarea de noi cadre, în special din rândurile muncitorilor, și extinderea acțiunii de atragere la luptă antifascistă a celorlalte categorii de cetățeni etc. Totodată, se cerea impulsivarea activității în direcția „realizării de contacte cu reprezentanții altor grupări politice nefasciste...”¹⁶.

La începutul anului 1944, în fața tuturor organelor de partid stătea o problemă centrală și anume, aceea a consolidării legăturilor existente între organele și organizațiile de partid, cît și restabilirea celor întrerupte din cauza arestărilor sau alte motive. În virtutea acestor cerințe, se reorganizează, în iarna anului 1943—1944, biroul organizației regionale „Moldova” al P.C.R., din care făceau parte: Conache Ion, lucrător la C.F.R. „Nicolina” — Iași; Vasile Mirza, intelectual; Gh. Mihăilescu, muncitor ș.a.¹⁷. Paralel cu refacerea organului de partid s-au luat măsuri de reorganizare a activității U.T.C. și a altor organizații de masă îndrumate de P.C.R.¹⁸. Evoluția stării de lucruri pe frontul de răsărit impunea cu stringență organizarea riguroasă a întregului efectiv al partidului; toate organisme și organizațiile sale trebuiau puse în alertă, și ca urmare, să poată răspunde la o singură comandă.

Anul 1944 avea să aducă cu sine noi succese ale Armatei Roșii împotriva invadatorilor hitleriști, succese ce apropiiau tot mai mult frontul de granițele țării noastre. În același timp trupele române continuau să lupte (fără convingere) alături de cele germane. Politicienii burghezi cît și conducerea statului român angajase contacte și discuții cu puterile aliate privind scoaterea țării din acest război. Chiar dacă aceste contacte și discuții urmăreau refacerea integrală a unității teritoriale ale României; ele vizau o modalitate care să nu zdruncine pozițiile lor politice și de clasă¹⁹. Istoria a confirmat că singura cale, ce avea să ducă la realizarea imperativului istoric din acel moment, a fost cea a insurecției armate, concepută și condusă cu succes de către Partidul Comunist.

În aceste condiții, P.C.R. s-a manifestat ca singura forță combativă a cărei rol era de a acționa hotărît și lucid pentru scoaterea României din războiul hitle-

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 294, f. 13.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Vasile Mirza a îndeplinit funcția de secretar al biroului regionalei P.C.R. „Moldova”.

¹⁸ Arh. I.S.I.S.P., București, fond II, dosar 1373, f. 2.

¹⁹ Se știe că tratativele secrete, duse atît de opoziție cît și de Antonescu, au urmărit scoaterea României din război cu ajutor militar, exclusiv anglo-american, în speranța menținerii pozițiilor lor politice și de clasă.

rist pe cale revoluționară, alăturarea forțelor sale coaliției antihitleriste și dobândirea de libertăți democratice pentru masele populare.

Realizarea cu succes a unor asemenea probleme, impunea măsuri radicale în însăși modul de acțiune a conducerii partidului comunist. Asemenea măsuri s-au conturat la începutul lunii aprilie 1944, când vechea conducere a P.C.R., în frunte cu Ștefan Foriș, a fost înlocuită, din motive bine știute²⁰, cu o conducere operativă din care făceau parte Emil Bodnăraș și Iosif Rangheț. În ciuda unor atare împrejurări, în partid nu s-au produs perturbări; dimpotrivă elementele conștiente, devotate unei cauze drepte au strins rindurile în jurul noii conduceri, reușind cu succes să călăuzească întreaga forță a partidului, a celorlalte organizații îndrumate de P.C.R., pe făgașul luptei energice și curajoase împotriva fascismului și a războiului.

În perioada care a urmat, s-a desfășurat o intensă activitate în direcția refacerii și perfecționării legăturilor cu organele de partid regionale și locale; stabilirea unui contact permanent cu organizațiile de partid, îndeosebi, din marile întreprinderi. Totodată, s-a intensificat acțiunea de promovare în munci de răspundere a unor cadre noi, muncitorești. S-a îmbunătățit și intensificat activitatea de propagandă, s-au dezvoltat legăturile partidului cu celelalte forțe antihitleriste, precum și în rindurile armatei.

Odată cu mutarea operațiilor militare pe teritoriul țării, comandamentul hitlerist a recurs tot mai mult la metoda de ocupație militară. Zona care a resimțit din greu aceste măsuri a fost tocmai cea în care își desfășura activitatea regionala P.C.R. „Moldova”. Referindu-se la aceasta, raportul ținut la Conferința regională „Moldova” a P.C.R., din august 1945, reliefează pe larg starea deosebit de grea în care s-a aflat atunci această parte a țării. „Vlăguită și secătuită de trei ani de război — se arată în raport — Moldova a fost prima provincie care a cunoscut în plin toate grozăviile războiului...”²¹. În urma jafului armatelor hitleriste în retragere (a distrugerilor provocate de aceasta), a evacuărilor, a prezenței — timp de cinci luni — a frontului pe teritoriul său, „Moldova prezenta un tablou de distrugeri și ruine”²², la care s-a adăugat apoi foametea și bolile epidemice, între care tifosul exantematic.

Ca urmare a stabilirii frontului în Moldova, s-a produs aici o puternică perturbare a vieții economice și sociale. În acest sens, ne vom referi foarte pe scurt la două din multiplele aspecte, pentru a completa imaginea asupra adevăratei situații a jumătății de nord a Moldovei. Populația din localitățile afectate mai mult de război, destul de numeroase de altfel, era evacuată²³ în alte localități care, nici acestea, nu aveau o situație deloc bună. Iată spre exemplu, primarul comunei Ițcani din județul Suceava, se adresa în luna iunie 1944 prefectului cu un memoriu în care arăta următoarele: „La noi în comună sînt 603 suflete, membri comunalni, la care s-au adunat din 33 comune din împrejur un număr de 3 680 suflete, care nu și-au luat cu ei decît atît cît a încăput într-o căruță, sau chiar, cum este cazul cite 3—5 familii la o singură căruță...”²⁴. Numai din județul Suceava au fost dirijați către diferite localități din județul vecin, Botoșani, peste 25 000 de persoane evacuate și supuse la tot felul de neajunsuri împreună cu

²⁰ Ștefan Foriș, a fost numit în 1940 secretar general al C.C. al P.C.R., funcție pe care a îndeplinit-o pînă la 4 aprilie 1944, când este înlăturat datorită lipsurilor și greșelilor grave, metodelor nepartinice în muncă și trăsăturilor negative de caracter care au dus la fracționarea și dezorganizarea unor organizații de partid, la încălcarea unor reguli ale conspirativității. Cf. „Anale de istorie”, nr. 2—3 din 1968, p. 25. (*Un act de înalt umanism*).

²¹ Arh. Com. jud. Iași al P.C.R., fond 1, dosar 32, ff. 173—174.

²² *Ibidem*.

²³ Evacuările au avut un dublu aspect și anume: Autoritățile locale, funcționarii și foarte puțini săteni, de regulă cei mai înstăriți, s-au evacuat din vreme în diferite județe din sudul sau vestul țării. Marea majoritate a sătenilor care se despărțeau mai greu de bunurile lor, au rămas pe loc, fiind nevoiți să se evacueze în pripă, unde apucau, în împrejurimi. Nu puține au fost cazurile cînd numeroși țărani s-au stabilit în păduri unde au rămas mai multă vreme.

²⁴ Arh. st. Suceava, fond Prefectura județului Suceava, dosar 26/1944, f. 69.

primitoarele lor gazde²⁵. În total, în județul Botoșani au fost găzduiți peste 160 000 de evacuați din județele învecinate.

Totodată, localitățile din această zonă au fost serios afectate de distrugerile de război. Rapoartele autorităților menționează frecvent locuințe distruse, incendiate etc. În comunele plășii Solca din județul Suceava, spre exemplu, au rămas fără adăpost numeroase familii: comuna Arbore, 50 case mistuite de incendii; Băișești, 45 case distruse; Berchișești — 31; Cacica — 55; Dragoești — 31; Parțești de Sus — 52; Stupca — 62, etc.²⁶. La Iliești — se subliniază într-un raport al plășii Solca — 41 de familii sînt fără adăpost, care dorm sub cerul liber, prin șuri și grajduri²⁷. De asemenea, au fost distruse localurile primăriilor, școli și dispensare, mori etc. Asemenea stări de lucruri au existat în această perioadă în toată zona de nord a Moldovei.

Asupra situației din Moldova de nord vom reveni; în cele ce urmează ne propunem să urmărim activitatea comuniștilor, a celorlalte grupări patriotice din restul Moldovei, respectiv județele Iași, Bacău, Putna, Neamț, Covurlui etc., unde activau regionalele P.C.R. „Moldova” și „Dunărea de Jos”. În ciuda tuturor greutăților din vara anului 1944, lupta forțelor patriotice în frunte cu comuniștii se intensifică, obținînd noi succese. De remarcat, în acest sens sprijinul substanțial acordat de către noua conducere a P.C.R. Acest ajutor a constat din instrucțiuni precise, clare, și în trimiterea de instructori permanenți pe lingă regionale. Referindu-se la Moldova, documente ale P.C.R. precizează că acest fapt „consolida legăturile existente între conducerea provizorie a partidului cu biroul comitetului regional „Moldova”, forul suprem ce răspundea de munca politică în această parte a țării”²⁸. Legătura organului regional „Moldova” cu conducerea provizorie, se făcea și prin Vasile Mirza, membru al biroului, care se deplasa în fiecare lună la București, unde „prin tehnica conducerii provizorie”, între care Sanda Rangheț, se stabileau ședințele de lucru cu Emil Bodnăraș și Constantin Agiu²⁹.

S-a stabilit un contact permanent cu organizațiile de partid, îndeosebi cu cele din marile întreprinderi, între care Atelierele C.F.R. — Iași și Șantierele Navale — Galați³⁰.

În scrisoarea din 1 iulie 1944, a noii conduceri a P.C.R., către activul de partid din lagărul de la Tg. Jiu, se sublinia, cu acest prilej, faptul că au fost refăcute legăturile cu aproape toate provinciile, „legături întrerupte de luni de zile”. În scrisoare, se evidențiază, totodată, elanul cu care se pornise la muncă în acele momente, subliniindu-se însușirea și devotamentul cu care „activiștii noștri din provincie muncesc pentru realizarea sarcinilor partidului”³¹. În acest spirit au înțeles să lucreze și membrii biroului regionalei „Moldova”, secretariatul județenei P.C.R. Iași, ca și ceilalți comuniști și patrioți. Ei se angajau, în fața noii conduceri a P.C.R. să acționeze „fără șovăire la organizarea maselor în Moldova, în vederea luptei decisive contra hitleriștilor, încadrîndu-ne în planul general de luptă a partidului”³². Ca o realizare în acest sens, socotim reluarea legăturii de partid cu Bacăul, important centru muncitoresc din Moldova. Într-un raport al acestei organizații se precizează că „un fapt important pentru munca noastră s-a petrecut în luna mai 1944 cînd am obținut legătura prin tovarășul dr. Mirza, care ne-a adus noile directive ale partidului, ceea ce a constituit cu adevărat un ajutor prețios în acțiunea noastră și în spiritul cărora noi nu am încetat niciodată să acționăm”³³.

Prezența activă a comuniștilor în vara anului 1944, a altor luptători antifasciști se semnalează și în unele județe din sudul Moldovei — Covurlui și Putna, aparținînd regionalei P.C.R. „Dunărea de Jos”. În acest sens se remarcă, în deosebi,

²⁵ *Ibidem*, f. 16.

²⁶ Idem, dosar 42/1944. ff. 13—22.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Arh. I.S.I.S.P., București, fond II, dosar 1374, f. 1.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Cf. *August '44*, culegere de studii, București, 1971, p. 129.

³¹ Arh. I.S.I.S.P., București, cota „A”, XVIII—11.

³² Idem, fond II, dosar 1373, f. 2.

³³ Arh. C.C. al P.C.R., fond I, dosar 233, fila 1.

orașul și județul Galați³⁴. Spre exemplu, în iulie 1944, autoritățile gălățene consemnau în rapoartele lor că mișcarea comunistă desfășoară o acțiune mai susținută și că această mișcare urmărește „ruperea legăturilor României cu Germania...”³⁵. O amplă activitate a desfășurat Comitetul de eliberare națională al muncitorilor din Galați³⁶, îndeosebi pe linia propagandei, răspinzind, în iunie 1944, numeroase manifeste în care demasca și condamna pericolul continuării războiului alături de Germania hitleristă, chemind, totodată, la luptă unită împotriva dușmanului de moarte al poporului român, fascismul. „Să fie alungați ocupanții hitleriști din țara noastră” — se sublinia în acest manifest³⁷. În același context reținem semnalarea poliției orașului Tecuci, din aprilie 1944, care atrăgea atenția Legiunii de jandarmi asupra unor „elemente dubioase”, fiind vorba de comuniști³⁸.

Intr-un raport detaliat către C.C. al P.C.R. asupra situației găsite în județele Galați și Brăila, întocmit imediat după 23 august 1944, Marin Florea-Ionescu, relata următoarele: „La Galați am găsit o situație mai bună ca la Brăila. Acolo a existat în tot timpul dictaturii lui Antonescu o mișcare foarte activă...” și că, împotriva prigoanei la care erau supuși, comuniștii „au activat, aproape de un an fără nici o legătură cu C.C.; dar au lucrat bine”³⁹. În același raport sînt redată, în continuare, și alte aspecte privind activitatea comitetului județean Galați, între care reținem că atunci cînd au trecut în legalitate, comuniștii gălățeni dispuneau de 1 500 000 lei, fonduri de partid, un depozit mare de alimente și unul cu medicamente și arme⁴⁰. Activitatea intensă a partidului comunist în vara anului 1944, era semnalată, cu îngrijorare, de către organele de siguranță, care raportau în luna iulie, că lupta comuniștilor înregistra acțiuni mult mai susținute ca înainte⁴¹. Acest fapt era urmarea firească a măsurilor de reorganizare a activității P.C.R., după 4 aprilie 1944.

Este știut că în activitatea sa. Partidul Comunist Român a stăruit în direcția realizării unității de acțiune a clasei muncitoare din țara noastră. Împlinirea acestui deziderat major avea să se înfăptuiască în anul insurecției. Apropierea treptată dintre conducerile celor două partide comunist și social-democrat se face simțită cu adevărat la începutul anului 1944. Întrezărindu-se pericolul iminent în care se afla țara, militanții comuniști și social-democrați au grăbit pașii în direcția încheierii unității de acțiune a clasei muncitoare din România. Astfel, în cursul lunii aprilie se realizează Frontul Unic Muncitoresc din țara noastră, fapt consemnat și răspîndit în mase prin cunoscutul manifest F.U.M., publicat la 1 Mai 1944. Referindu-se la însemnătatea acestui moment din istoria clasei muncitoare din România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntul la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, arăta că: „Pe măsură ce se apropia momentul decisiv în vederea răsturnării dictaturii militar-fasciste, se impunea tot mai stringent realizarea unității clasei muncitoare. Crearea Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, în aprilie 1944 și apoi a Blocului Național Democrat, au

³⁴ Cf. Maria Guziec, *Județul Galați în zilele de august 1944*, în „Revista muzeelor și monumentelor”, seria muzee, nr. 3/1974, p. 75.

³⁵ Cf. V. Arimia, *Agravarea situației economice a României în anii 1943—1944*, în „Revista arhivelor”, nr. 1/1964, pp. 166—167.

³⁶ Asemenea comitete funcționau în județele Galați. Timiș-Torontal și Caraș-Severin, inițiate și conduse de P.C.R. (Cf. V. Liveanu, *Din cronica unor zile istorice*, București, 1969, p. 54).

³⁷ Cf. C. Barbu, V. G. Ionescu, *Constituirea și activitatea comitetelor F.U.M. din întreprinderi în perioada aprilie—august 1944*, în „Revista studii”, nr. 4/1964, p. 783.

³⁸ Maria Guziec, *lucr. cit.*, p. 75.

³⁹ Arh. C.C. al P.C.R. fond 1, dosar 209, f. 16.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ V. Arimia, *lucr. cit.*, p. 66.

reprezentat o condiție importantă a victoriei insurecției naționale antifasciste armate de la 23 august 1944...⁴²

Cu privire la constituirea F.U.M. și a rolului său, notăm ca semnificativă scrisoarea conducerii provizorii, cu funcții operative, a P.C.R., adresată, la 1 iulie 1944, activului de partid din lagărul de la Tg. Jiu, în care se aprecia că frontul unic urma să antreneze la luptă activă întreaga muncitorime din România, „să lege această luptă de năzuințele întregului popor român pentru cucerirea independenței naționale”⁴³. În perioada imediat următoare realizării Frontului Unic Muncitoresc, în condițiile intensificării luptei antifasciste de masă, organizațiile P.C.R., aflate în plin proces de întărire politică și consolidare organizatorică, au desfășurat o multilaterală activitate în vederea popularizării manifestului și constituirii, pe baza acestuia, a comitetelor de front unic. „După realizarea F.U.M. noi am creat comitete de front unic în toate întreprinderile din Capitală, și am dat dispoziții să fie create astfel de comitete în întreaga țară”⁴⁴.

În Moldova, condițiile realizării Frontului Unic Muncitoresc erau vitrege. Aici se desfășurau operațiuni militare pe aliniamentul Rădăuți — Fălticeni — Pașcani — Iași — Chișinău; zona din spatele frontului, care cuprindea restul Moldovei era înțesată de armată; majoritatea întreprinderilor erau evacuate sau în curs de evacuare; aceeași situație și pentru cei mai mulți dintre locuitori, din care cauză și numărul comunistilor devenise extrem de restrâns.

Din aceste motive, nu s-a putut realiza și în Moldova Frontul Unic, înainte de 23 August 1944. Doar orașul Galați a inițiat activități în acest sens. În lucrarea monografică, *F.U.M. în România*, se evidențiază faptul că au fost create în această perioadă „comitete de front unic sau comitete patriotice în numeroase întreprinderi din Ploiești, Cîmpina, Galați, Brăila, Timișoara etc.”⁴⁵. De asemenea, documentele de arhivă emise în iulie 1944, menționează că mișcarea comunistă din Galați avea în vedere, între altele, „organizarea muncitorilor în fabrici și uzine și constituirea Frontului Unic Muncitoresc...”⁴⁶.

O activitate meritorie au desfășurat, în vara anului 1944, Apărarea Patriotică, Uniunea Patrioților, Frontul Patriotic Antifascist — organizații inițiate și conduse de Partidul Comunist Român. Cu toate că și aceste organizații au cunoscut vitrege situații deosebite din Moldova, se poate aprecia, pe baza mărturiilor documentare existente, că, atît cît le-a stat în putință, organizațiile amintite au contribuit la promovarea politicii P.C.R. în mase și la organizarea unor acțiuni concrete de luptă împotriva trupelor hitleriste și a regimului antonescian. Apărarea Patriotică, spre exemplu, se remarcă în această perioadă ca activînd în direcția luptei pentru răsturnarea regimului existent și scoaterea României din războiul hitlerist.

În Moldova a activat un Comitet regional al Apărării Patriotice. Sprijinit de resortul de agitație și propagandă al regionalei „Moldova” a P.C.R., acest comitet a reușit să editeze un organ propriu de presă intitulat „Buletinul Apărării Regionalei „Moldova”. În unicul număr, apărut la 29 iulie 1944, sint abordate probleme arzătoare ale momentului. Descriind adevărata situație a frontului din răsărit „Buletinul...” evidențiază inevitabilitatea prăbușirii lui și, în consecință, încrederea în victoria Aliaților. La rubrica *Frontul patriotic*, ziarul condamnă acțiunile lui Ion Antonescu de continuare a războiului, propagînd ideea unității de acțiune împotriva acestuia. „În fața acestei situații — se arată în paginile «Buletinului...» — un grup de patrioți din toate partidele politice vechi de la noi au strîns rîndurile,

⁴² Nicolae Ceaușescu, Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea Partidului politic al clasei muncitoare din România, 30 martie 1973, în *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, 1893—1973*, Ed. Politică, București, 1974, p. 22.

⁴³ Cf. Gh. Țuțui, *Frontul Unic Muncitoresc în România*, Ed. Politică, București, 1971, p. 58.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 64.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 65.

⁴⁶ Arh. st. Birlad, fond Poliția orașului Focșani, dosar 7/1944, f. 336 (vezi și V. Arimia, *lucr. cit.*, p. 66).

chemînd sub steagul național toate elementele cinstite și curajoase de la liberali, național-tărănești, social-democrați, comuniști etc.⁴⁷, ca toți împreună, umăr la umăr, să luptăm pentru răsturnarea regimului hitlerist de la noi. Orice cetățean — conchide articolul citat — este dator să dea ajutor acestei formații pentru ca, cu un ceas mai devreme, să salvăm țara de robia hitleristă care a adus jalea, dolul, mizeria, disperarea, sînge și lacrimi asupra căminelor blindului nostru popor". Acest îndemn mobilizator este însoțit de chemarea: „Cetățeni, alăturați-vă Frontului Patriotic!"⁴⁸.

În documentele vremii, apare destul de frecvent menționată Uniunea Patrioților, organizație cuprinzătoare și activă în Moldova. La 4 decembrie 1944, s-a ținut la Iași o ședință a „delegaților raioanelor Moldovei de nord”⁴⁹. Din rapoartele prezentate și participarea la discuții rezultă activitatea desfășurată de Uniunea Patrioților în această parte a țării, cu referiri, îndeosebi, la perioada premergătoare lunii august 1944. Reprezentantul Iașului, în raportul său preciza că Uniunea și-a propus „concentrarea tuturor forțelor democratice într-un front patriotic și a dus lupta pînă la 23 august în spiritul a trei puncte: 1. Încetarea războiului împotriva U.R.S.S. 2. Încheierea armistițiului cu Națiunile Unite. 3. Înlăturarea guvernului Antonescu și aducerea la cirna țării a unui guvern democratic”⁵⁰. Din acest program rezultă, cu claritate, că el avea la bază ideile de luptă promovate de P.C.R. În același context, delegatul județului Putna evidenția faptul că Uniunea Patrioților „a funcționat (în acest județ — n. ns.) ilegal, din luna martie 1943, dată la care am pus bazele acestei formațiuni politice în urma înțelegerii cu prietenul, prof. Vlădescu Răcoasa...”⁵¹. În județ au fost formate comitete clandestine care primeau regulat ziarul „România Liberă”⁵².

Din procesul-verbal, întocmit la ședința secretariatului C.C. al P.C.R. din luna octombrie 1943, rezultă că „în Moldova erau 33 de grupe sătosești în care, în majoritate erau încadrați învățători”⁵³. La Piatra Neamț, spre exemplu, exista un număr însemnat de grupe patriotice, foarte active⁵⁴. De asemenea, activitatea Uniunii Patrioților a început în orașul Birlad „de pe timpul ilegalității”. Deși „o mîină de oameni” și în condițiile unei supravegheri severe, aceștia „pregăteau intens cadrele loviturii de stat, ce trebuia să pună capăt domniei bunului plac a lui Antonescu”⁵⁵.

Uniunea Patrioților și-a extins încă de la întemeierea sa, în 1942, activitatea și în centrele universitare din Iași, București, Sibiu⁵⁶. „Cu patrioții de la Iași, — se afirmă în document — Uniunea statornicice legături prin M. Neculce și George Ivașcu. Aici s-a format o grupă de patrioți în care acționau profesorii Iorgu Iordan, Radu Cernătescu, Dan Bădărău, Andrei Oțetea, M. Bîrsan, St. Nicolau și alții”⁵⁷. Spiritul patriotic cultivat de această organizație s-a concretizat și în atitudinea înaintată a intelectualilor ieșeni, aflați în număr mare, între cei 65 slujitori ai științei și culturii românești, care au semnat cunoscutul memoriu adresat, în luna aprilie 1944, conducătorului statului, Ion Antonescu, cerîndu-i, în numele rațiunii să înceteze războiul antisovietic și, în consecință, să evite dezastrul ce plana asupra țării. Inițiatorii acestui memoriu au fost un grup de oameni de

⁴⁷ Referire la constituirea Blocului Național Democratic.

⁴⁸ „Buletinul apărării regionalei Moldova”, din 29 iulie 1944. (Arh. C.C. al P.C.R., fond 91, dosar 41, ff. 1—4).

⁴⁹ La această ședință participă delegați din toată Moldova.

⁵⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 35, dosar 75, ff. 23—33.

⁵¹ *Ibidem*, f. 207.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 683, f. 8587. Vezi și fond 1. dosar 106/1943, sau lucrarea *Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*, București, 1971, p. 155.

⁵⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 683, f. 8587.

⁵⁵ *Ibidem*, fond 35, dosar 75. f. 228.

⁵⁶ La Sibiu era refugiată Universitatea din Cluj.

⁵⁷ Cf. *Din lupta antifascistă*..., p. 156; vezi și „Buletin editat cu ocazia zilei de 23 August 1945”, nr. 5/1945, p. 24.

cultură, comuniști sau apropiați partidului comunist. Atragerea intelectualilor la acțiunea de semnare a memoriului protestatar, din aprilie 1944, s-a făcut prin organizația Uniunea Patrioților, prin membrii acesteia⁵⁸. În acest fel, parte din intelectualitatea ieșeană a săvârșit un act de mare curaj, patriotic, conștientă fiind că atitudinea potrivnică politicii lui Ion Antonescu putea duce la represalii.

Județe ca Bacău, Galați și Fălciu nu sînt cunoscute cu activitate pe linia acestei organizații⁵⁹ decît după 23 august 1944. La Suceava, Dorohoi, Cîmpulung și Baia, Uniunea Patrioților se organizează, de asemenea, după 23 august 1944. Delegatul Sucevei la o ședință a reprezentanților Uniunii Patrioților din Moldova, ținută la 20 octombrie 1944, făcea precizarea că pînă la acea dată „nu a existat nici o organizație politică în oraș sau județ. Județul era complet rupt de restul țării — afirma acesta —, avînd doar legături rare cu Botoșanii”⁶⁰, singurul județ de altfel, din această parte a Moldovei în care s-a înregistrat prezența organizată a comuniștilor și a altor organizații patriotice cum au fost comitetele țărănești, sindicatele și Uniunea Patrioților.

O eficientă propagandă „antigermană, pentru pace”, a desfășurat P.C.R. prin intermediul Frontului Patriotic Antihitlerist, dobîndind tot mai mult teren în mase. Închegarea, în toamna anului 1943, a acestei organizații, a constituit un real succes pentru activitatea partidului comunist. Frontul Patriotic Antihitlerist a fost o coaliție a forțelor patriotice din care făceau parte, alături de P.C.R., Frontul Sugarilor, Uniunea Patrioților, MADOSZ-ul, unele organizații locale ale Partidului Plugar-Democrat, gruparea liberală, condusă de Gh. Tătărăscu, Partidul Socialist Țărănesc și Uniunea Tineretului Comunist. Toate acestea erau unite prin lupta comună împotriva fascismului și a războiului; succese ale uneia sau alteia din organizațiile componente ale acestei coaliții erau și ale Frontului Patriotic, ale P.C.R., ale întregului popor.

În iulie 1944, este răspîndit manifestul Uniunii tinerilor patrioți, prin care este demascată politica războinică a Germaniei hitleriste, pericolul continuării războiului de către România alături de aceasta. Manifestul cheamă pe toți tinerii „de a se uni și lupta în cadrul Frontului Patriotic Antihitlerist, pentru izgonirea nemților, instituirea unui guvern din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste”⁶¹.

Autoritățile regimului instaurat și condus de mareșalul Ion Antonescu, sînt nevoite să recunoască existența unei mișcări patriotice, și că sabotajele la căile ferate provoacă mari pagube „fiind greu de combătut”. În acest sens, remarcăm o notă a siguranței din Iași care relatează că la „Nicolina”, în februarie 1944, au fost reținuți pentru cercetări 12 lucrători, bănuiați a fi membri ai Comitetului patriotic ceferist. Dintr-o altă notă, din aprilie, rezultă că zece tineri muncitori de la Atelierele C.F.R. „Nicolina” și Atelierele C.F.R. Pașcani au fost condamnați pentru același delict⁶².

Eforturile comuniștilor din Moldova se remarcă în această perioadă și printr-o susținută activitate în domeniul propagandei. Avem în vedere răspîndirea a numeroase manifeste, și a presei comuniste, tipărite sau editate de organele centrale, cit și de cele locale, regionale sau județene. Între localitățile din țară, în care răspîndirea presei de partid s-a desfășurat cu intensitate se numără și Iași, Galați, Tecuci, Focșani, Neamț și Bîrlad. Numeroase chemări la luptă lansate de către organizațiile de partid, de către alte grupări politice patriotice îndrumate de P.C.R. au fost însoțite de acțiuni concrete de luptă împotriva hitlerismului și a dictaturii antonesciene, cum ar fi sabotajul de război, constituirea de formații de luptă înarmate etc.

. . .

⁵⁸ Gh. I. Ioniță, A. Karețchi, *Intelectuali ieșeni în lupta antifascistă*, Iași, 1971, p. 251.

⁵⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 35, dosar 75. f. 35.

⁶⁰ *Ibidem*. ff. 23—33.

⁶¹ V. Liveanu, *lucr. cit.*, p. 54.

⁶² Cf. Const. Botez și colab., *Istoria unei citadele muncitorești — „Nicolina” — Iași*, 1972, p. 297.

Problema constituirii unor grupe înarmate de luptă în țara noastră, care să fie conduse de către P.C.R., se pune în toamna anului 1943 la ședința C.C. al partidului, din 23—25 noiembrie. În cadrul acestei dezbateri s-a propus, între altele, să fie folosite toate „legăturile cu soldații și ofițerii pentru organizarea lor în: a) grupe patriotice; b) în grupe de partizani”⁶³.

În spiritul acestor hotărâri se înscrie și scrisoarea adresată Comitetului Central al P.C.R. de către Emil Bodnăraș, la 28 decembrie 1943, în care se arată că: „Toți membrii partidului, membrii organizațiilor patriotice și toți patrioții anti-hitleristi consecvenți, pot și trebuie să acționeze în sensul cîștigării armatei de partea Frontului patriotic, constituirii imediate, în ceea ce privește munca în armată, prin mobilizarea tuturor și folosirea tuturor legăturilor cu soldații și ofițerii pentru organizarea lor în grupe de patrioți, grupe de partizani (la fel și în sinul populației civile de la orașe și sate)”⁶⁴, așa cum hotărârile de la 23—25 noiembrie a.c. prevăd⁶⁵.

În primăvara anului 1944, începînd cu luna aprilie, activitatea P.C.R. în această direcție se concretizează, prin crearea și instruirea militară a unor forțe înarmate ale clasei muncitoare. După cum se știe, în condiții de severă ilegalitate s-a trecut la constituirea formațiunilor de luptă patriotice alcătuite în cea mai mare parte din muncitorii înaintați, hotărîți să lupte cu arma în mină împotriva fascismului și a dictaturii antonesciene. Comitetele regionale ale partidului și organizațiile locale au fost impulsionate să desfășoare o muncă susținută pe linia organizării forțelor de luptă patriotice. Semnificativ în acest sens este faptul că instructorii trimiși de C.C. al P.C.R. în luna mai, în centrele importante din țară aveau indicații să organizeze forțele de luptă patriotice⁶⁶. Petre Constantinescu-Iași, participant la acele evenimente, mărturisește că, Comandamentul formațiilor de luptă avea sediul la București și „organizase numeroase puncte de sprijin în țară, conduse de regionalele Moldova, Oltenia, Dobrogea, Țara Birsei”⁶⁷. Documente ale timpului, memorii și lucrări de specialitate, evidențiază faptul că importante grupe de partizani acționau în munții Vrancei⁶⁸, iar țărani din comunele Viforeni și Negrești (județul Bacău) au ajutat grupele de partizani „Tudor Vladimirescu” și „Ecaterina Teodoroiu”, la mijlocul anului 1944, să iasă din încercuirea trupelor germane⁶⁹.

Din arhivele C.C. al P.C.R. rezultă un fapt interesant și anume, că în Moldova, grupele de apărare patriotică înființate în toamna anului 1940, ca mijloc de autoapărare împotriva terorii, asasinatelor și jafurilor puse la cale de legionari, s-au menținut și în anii următori⁷⁰. Referirea poate fi valabilă numai pentru perioada pînă la sfîrșitul anului 1943, deoarece, după cum am văzut, la începutul acestei lucrări, în toamna acestui an, în cadrul Comitetului Central al partidului s-a preconizat un plan de măsuri în care se revoca orice formă de organizare asemănătoare, existentă pînă atunci, fapt confirmat de realitate. Este posibil, totuși, ca unli din membrii componenți ai acestor formațiuni să se fi numărat între organizatorii și realizatorii unor acțiuni de sabotaj împotriva mașinii de război germane, să fi fost chiar componenți ai formațiilor de luptă patriotice.

În primăvara anului 1944, ca urmare a indicațiilor primite de la conducerea centrală operativă a partidului, la Iași s-a creat „Comandamentul formațiunilor de

⁶³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 126/1943.

⁶⁴ Paranteza aparține autorului scrisorii.

⁶⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 7987, doc. nr. 3.

⁶⁶ Idem, dosar 262, f. 21; vezi și Maria Covaci, Florea Dragne, *Aspecte ale luptei clasei muncitoare din România...*, în „Revista arhivelor”, nr. 2/1969, p. 116.

⁶⁷ Petre Constantinescu-Iași, *Eliberarea României de sub jugul fascist și însemnătatea ei istorică*, în „Revista studii”, nr. 4/1959, p. 25.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Cf. Maria Covaci, Florea Dragne, *Unele aspecte ale luptei clasei muncitoare și țărănimii împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist (1941—1944)*, în *Din istoria contemporană a României*, Ed. Științifică, București, 1965, p. 183.

⁷⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 8, dosar 1944, f. 121.

luptă patriotice pentru regionala P.C.R. „Moldova”⁷¹. Comandant al noilor formațiuni a fost numit Gheorghe Mihăilescu, membru al biroului regional, iar pentru județeană Iași, Constantin Sfâtcău. Misiunea comandamentului formațiunilor de luptă patriotică a fost aceea de a „lărgi și aproviziona bine depozitele de armament și, în același timp, de a crea grupe ale formațiilor de luptă în vederea acțiunilor armate pentru doborârea dictaturii militare”⁷². Referindu-se la acele momente, Gh. Mihăilescu relatează că după ce a luat legătura cu doctorul Mirza și cu instructorul C.C., Petre Gane, prin Conache Ion (vezi mai sus), în vara anului 1944 s-a pus în discuție „făurirea unei echipe de partizani, lucru ce practic era greu de realizat — precizează Gh. Mihăilescu. Iașul era complet evacuat, fiind zonă de front și lipseau tovarășii muncitori din rindul cărora să se formeze echipe de partizani”⁷³. S-a hotărât totuși formarea „pentru început a unei echipe restrânse... în frunte cu subsemnatul; mai erau Sfâtcău Const., Munteanu și Crivei”⁷⁴. De la început s-a pus problema instruirii acestora în vederea „luptelor armate duse, la nevoie, împotriva hitleriștilor”⁷⁵. Au fost concepute măsuri, spre exemplu, de apărare și ocupare a podului peste Bahlui, pentru a stăvili acțiunile hitleriste; s-a creat „un nou depozit de muniții și armament în cartierul Țicău, în casa conspirativă a comunistului Sfâtcău”⁷⁶. Alte mărturii privitoare la Iași confirmă că „sub conducerea comunistului Ganciu Dumitru s-a constituit o grupă de patrioți formată în majoritate din membri ai U.T.C.”, și care în vara anului 1944 au efectuat acțiuni de sabotaj; au fost tăiate în mai multe rinduri cablurile de telefoane și electrice ce deserveau trupele hitleriste, precum și alte operațiuni de acest gen⁷⁷. De asemenea, aceeași sursă precizează că profesorul universitar Radu Cernătescu, având strânse legături cu Vasile Mirza, secretarul regionalei P.C.R. „Moldova”, a preparat, în laboratorul său, material exploziv, necesar formațiilor de luptă patriotice⁷⁸.

Referindu-se la Moldova, Petre Constantinescu-Iași, într-o lucrare a sa, precizează că „în Moldova se alcătuiesc (formațiuni de luptă, n. ns.); în orașul Iași, în județele Neamț și Bacău; una dintre cele mai puternice fiind la Fabrica Buhuși...”⁷⁹. Alte documente îmbogățesc datele despre „gruparea Buhuși”. Se precizează, spre exemplu, că aici a existat o grupare patriotică care avea „drept indicator următoarele: 1. formarea de celule de apărare pe sectoare; 2. strângerea de fonduri necesare pentru ajutorul internaționalilor politici; 3. sabotarea evacuării fabricii; 4. întocmirea de liste a evacuaților și fasciștilor; 5. sabotaj general economic”⁸⁰. De reținut faptul că la Buhuși au fost formate celule de apărare constituite din câte 4 sau 6 oameni. De asemenea, s-a reușit să fie sustrate două treimi din inventarul fabricii de la evacuare; iar când în iulie 1944 fabrica a fost minată, patrioții au reușit să ridice explozivul⁸¹. Astfel de acțiuni au avut loc și la Bacău, unde muncitorii au apărut utilajul fabricii de tăbăcărie din localitate pentru a nu fi distrus de trupele hitleriste⁸². Tot în părțile Bacăului, la Răcățâu, grupe de țărani înarmați au reușit să împiedice aruncarea în aer a unui pod peste Siret⁸³.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Muzeul de istorie a Moldovei, *Memorii, Mihăilescu Gh.*, neinventariat.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Arh. C.C. al P.C.R. fond 8, dosar 1944, f. 121.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Arh. I.S.I.S.P., București, fond II, dosar 1373, fila 3.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Petre Constantinescu-Iași, *lucr. cit.*, p. 26.

⁸⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 234, f. 1.

⁸¹ *Ibidem*, f. 2.

⁸² Gh. Ungureanu și colab., *Contribuții la cunoașterea stării de spirit a maselor populare din Moldova în anii dictaturii militar-fasciste (6 septembrie 1940 — 23 August 1944)*, în „Studii și articole de istorie”, tom. IX (1967), p. 182.

⁸³ Cf. Const. Botez și colab., *Județul Bacău, pagini memorabile din lupta maselor, Bacău 1971*, p. 195.

Dintr-o dare de seamă a Uniunii Patrioților din județul Putna, rezultă că această organizație, condusă de P.C.R., a reușit o seamă de acțiuni în condiții de ilegalitate, între care și aceea că învățătorul Gafton a reușit să formeze în plasa Fanciu „Comitete speciale de sabotare”⁸⁴. În județul Neamț au existat, de asemenea, încercări de constituire a unor formațiuni de rezistență și de luptă în spatele frontului germano-român, evacuările forțate au curmat însă aceste acțiuni⁸⁵.

Numeroase alte fapte sau planuri ale P.C.R., ale organizațiilor de masă sau forțelor patriotice au fost curmate în stare embrionară de represiunea autorităților vremii; altele, n-au evoluat datorită precipitării evenimentelor militare din vara aceluiași an. Chiar ceea ce s-a realizat a fost uneori fragil tocmai datorită situației speciale în care s-a aflat această parte a țării.

S-a amintit mai sus că Moldova a avut în vara anului 1944 o situație cu totul aparte, ca urmare a stabilirii în martie—aprilie, a frontului de răsărit pe aliniamentul care pornea de la Vișnița — trecea pe la vest de Rădăuți, atingea Fălticeni și Pașcanii, continua cu puțin pe la nord de Tîrgu Frumos și Iași — până la Dubosari pe Nistru (nord-est de Chișinău). Acest aliniament a izolat de restul țării circa o treime din Moldova, din aprilie până în august 1944.

În cele ce urmează ne propunem să dezbatem situația județelor aflate în zona în care trupele germano-române fuseseră respinse în urma ofensivei de primăvară de pe frontul de răsărit, și în care s-a instituit zona de ocupație militară a trupelor sovietice. În explicarea acestei situații găsim nimerit să pornim de la cele relatate de Emil Tiron (ca delegat al județului Botoșani) la Conferința regională „Moldova” a P.C.R., din august 1945. Acesta, afirma că județul Botoșani, ca și celelalte localități din nordul Moldovei s-au aflat „izolați de restul țării”⁸⁶, și că această zonă a fost expusă evacuărilor, bombardamentului german ca urmare a înaintării armatei sovietice, cât și a desfășurării operațiunilor militare în zona frontului. „Grele sarcini au fost puse în fața organizației noastre de partid”⁸⁷ — sublinia cu amărăciune în cuvîntul său Emil Tiron.

Între obligațiile imediate care au stat în fața comuniștilor și a celorlalți patrioți din Botoșani, spre exemplu, au fost acelea de a da un prim ajutor victimelor bombardamentului; de a organiza aparatul administrativ, operațiuni ce s-au desfășurat sub „inițierea și îndemnarea noastră”; au fost constituite primele sindicate muncitorești „cu adevărat libere”; s-au luat măsuri pentru conservarea bunurilor părăsite, creîndu-se serviciul bunurilor urbane și rurale, și alte asemenea acțiuni.

Toată această muncă — concluziona pe bună dreptate Emil Tiron — de normalizare a vieții economice și administrative „ne-a dat posibilitatea a veni în ajutorul armatelor roșii”⁸⁸ și indirect de a sprijini lupta împotriva trupelor Germaniei fasciste.

Analizînd, după cele întîmplate atunci, situația din nordul Moldovei, remarcăm în primul rînd prezența activă a orașului și județului Botoșani, care devine, în vara anului 1944, un fel de centru spiritual al acestei zone. Facem această remarcă deoarece atît mărturiile documentare cît și lucrări de specialitate situează într-adevăr Botoșanii în centrul evenimentelor.

Deși cu un număr foarte restrîns de comuniști și izolată de organisme politice superioare, organizația județeană Botoșani a desfășurat o activitate cuprinzătoare. „În linii generale — se menționează într-un raport al acestei organizații — se poate spune că s-a dus o muncă foarte mare și organizația noastră mică de partid a căutat să îndeplinească sarcina cea mai principală și anume; normalizarea vieții economice și administrative, în situația concret obiectivă a acestui teritoriu”⁸⁹.

⁸⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 15, dosar 75, f. 35.

⁸⁵ Idem, fond 1, dosar 234, f. 6.

⁸⁶ Arh. Com. Jud. Iași al P.C.R., fond 1, dosar 32, f. 32.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 8, dosar 345/1944, f. 1—2.

Într-o ședință a Comitetului județean P.C.R. Botoșani din 17 aprilie 1944, se ia în discuție situația creată și se adoptă măsuri ce prevedeau normalizarea vieții economice a regiunii, respectiv crearea unui aparat administrativ democratic, **urgentarea** muncilor agricole, repunerea în funcție a tuturor întreprinderilor industriale, organizarea unor gărzi patriotice, preluarea bunurilor părăsite și administrarea lor de către reprezentanții maselor populare⁹⁰. Comitetul județean P.C.R. Botoșani, din vara anului 1944 și-a îndreptat atenția în mod expres către comitetele țărănești (reflectare a specificului economic al acestui județ), sprijinindu-se de altfel în activitatea sa pe aceste comitete. Prin intermediul lor, comuniștii din Botoșani au desfășurat o muncă politică susținută la sate mobilizând țărănimea muncitoare la luptă împotriva elementelor reacționare și sabotoare, dintre care unele se strecuraseră și în fruntea unor primării. Comitetele țărănești au fost constituite din inițiativa P.C.R. încă în luna aprilie 1944. De la înființarea lor, acestea au funcționat ca organizații țărănești patriotice; activînd în mod organizat în cadrul Uniunii Patrioților⁹¹.

La 23 iunie 1944 s-a deschis la Botoșani, sub îndrumarea Comitetului județean P.C.R., consfătuirea generală a comitetelor țărănești din județ. Consfătuirea a analizat realizările obținute în reorganizarea economică și administrativă a județului; a adoptat hotărâri privind stringerea recoltei, și îngrijirea culturilor de toamnă; combaterea tifosului exantematic, precum și o seamă de măsuri menite să contribuie la sprijinirea frontului sovietic (colectarea de cereale și alte bunuri, organizarea unor detașamente de muncă pentru săpat șanțuri, repararea drumurilor, podurilor etc.).

Am insistat, întrucîtva, asupra județului Botoșani, deoarece este cel mai reprezentativ pentru această zonă și perioadă; dar și pentru faptul că oferă un bogat material documentar. Spre deosebire de acest județ, în restul zonei de ocupație a trupelor sovietice, în perioada aprilie—august 1944, nu se înregistrează acțiuni ale P. C. R. ca și a altor organizații patriotice. Considerăm totuși că pînă în prezent nu s-au exploatat încă toate posibilitățile de documentare existente și că, noi investigații vor putea da la iveală aspecte care să pună în evidență mai bine, perioada amintită și în aceste județe. Acest lucru ne propunem să-l realizăm într-o lucrare mai cuprinzătoare.

Semnificativă ni se pare acțiunea de răspîndire, în vara anului 1944, a unor manifeste adresate, de către populația din Moldova de nord, soldaților și ofițerilor români, care, prin forța împrejurărilor, continuau să lupte încă alături de soldații nazisti. Conținutul acestora cuprindea îndemnul la luptă împotriva trupelor hitleriste și încetarea operațiunilor militare contra armatei sovietice. Cetățenii din comuna Șipote, județul Iași, spre exemplu, au răspîndit manifestul intitulat *Dragi ofițeri, gradați și tubiți soldați ai armatei române*⁹². „Noi cei rămași acasă⁹³ — se arată în acest manifest — ne continuăm munca, la fel ca și în trecut, nesupărați de nimeni. Armata Roșie nu s-a răzbunat cu nimic pe noi, pentru răul ce l-au făcut nemții pe teritoriul Rusiei“. În încheierea manifestului, autorii îndeamnă pe soldații și ofițerii români să înceteze lupta; „Aveți încredere în frații voștri care au rămas pe loc. Nu mai luptați!“⁹⁴. Manifestul amintit este semnat de 19 cetățeni ai comunei Șipote, în fruntea cărora s-a situat noul lor primar, Vasile Alexiuc.

Un alt manifest sub formă de scrisoare, intitulat *Frați români din județul Iași!*, aparținea locuitorilor satului Stroiști, comuna Frumușica și cuprindea același îndemn: „Nu dați crezare minciunilor cu care vor să vă prostescă și să vă nenorocoască nemții... Faceți totul ce vă stă în puterile voastre pentru a curăța țara de nemți cît mai repede“. Semnează 12 săteni⁹⁵.

⁹⁰ Cf. Traian Udrea, *Rolul comitetelor țărănești în făurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime sub conducerea P.C.R.*, în „Revista studii“, nr. 4/1959, p. 255.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Manifestul a fost tipărit în 11000 exemplare și răspîndit la 2 mai 1944. (Muzeul de istorie a Moldovei — Iași; fotocopie a „Testamentului“ lui V. Alexiuc).

⁹³ O parte din cetățeni au fost evacuați, mulți dintre ei sustrăgîndu-se evacuării au rămas în satele lor cu încrederea că nu li se va întîmpla nimic rău.

⁹⁴ Muzeul de istorie a Moldovei, fotocopie.

⁹⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 8, dosar nr. 356, f. 1.

Multe alte localități din zona în care se aflau trupele sovietice, cetățenii români rămași la casele lor au trimis asemenea apeluri (purtind numeroase semnături), fraților lor de dincolo de front cu îndemnul de a lupta împotriva dominației fasciste. Din județul Botoșani reținem chemarea adresată de „primarii și funcționarii” din județ, semnată de 12 inși, reprezentanți ai comunelor Socrujeni, Tomești (sat), Blindești, Vinători etc., exprimându-și și ei convingerea că „rușii au venit pe pământul nostru numai pentru a alunga și bate definitiv pe acei care ne-au tirat pe noi în război...”⁹⁶.

Este în afară de orice îndoială că asemenea acțiuni au fost întreprinse cu concursul autorităților militare sovietice; aceasta însă nu scade cu nimic meritul semnatarilor, a căror atitudine exprima dorința fierbinte a poporului român de terminarea cât mai grabnică a războiului prin înfrângerea Germaniei fasciste. „Socotim că este de datoria noastră să ajutăm Armata Roșie ca să alunge pe nemții de pe pământul nostru”⁹⁷ — au ținut să precizeze sătenii din localitățile Socrujeni și Viforeni.

Asemenea apeluri și indemnuri n-au fost izolate, întâmplătoare, ele s-au înscris în evoluția generală concretizată într-o stare de spirit tot mai accentuată antifascistă, în lupta concretă desfășurată de poporul român a cărui exponent, cel mai fidel, s-a dovedit a fi Partidul Comunist.

Pornind de la trăsătura esențială a situației care consta în ascuțirea la maximum a contradicțiilor dintre majoritatea poporului român și dictatura militară, precum și de la necesitatea desprinderii României de Germania în contextul unor împrejurări favorabile, comuniștii din Moldova, masele populare, urmînd cu încredere indicațiile generale ce decurgeau din politica P.C.R., trec la realizarea sarcinilor concrete pentru etapa dată, etapă în care conducerea partidului comunist se orienta tot mai mult spre acțiuni precise în vederea înlăturării dictaturii antonesciene și scoaterea țării din război pe calea insurecției. Cu toate condițiile vitrege arătate, în această zonă, s-au întreprins acțiuni meritorii în direcția sabotării mașinii de război hitleriste, a propagării politicii Partidului Comunist Român. Efortul comuniștilor din Moldova, a celorlalți luptători patrioți la pregătirea actului insurecțional, a fost pe măsura condițiilor în care și-au desfășurat activitatea. Ei au participat la efortul general de înlăturare a regimului existent în acel timp în țara noastră, și a trupelor hitleriste crotopitoare, luptînd cu ardoare pentru edificarea unei Românie noi, libere și independente.

Înfăptuirea actului insurecțional din august 1944 și eliberarea țării de trupele fasciste în condițiile create de evoluția frontului de est, a fost rodul politicii P.C.R., ea exprimînd incununarea luptei duse de comuniști și alți patrioți pentru transformări social-economice și politice în România. În acest sens, găsim ca foarte semnificativă aprecierea scriitorului T. Teodorescu-Brașiște, făcută în toamna anului 1944: „Noi n-am așteptat ca armatele ruse să ajungă la București, ca să vedem în Partidul Comunist Român un partid de opinie, cu dreptul lui firesc la viață și la luptă legală. Am cerut-o neîncetat, în lungul anilor de prigoană sâlbatică, cu tot cortegiul lor de procese stupide și de osindiri nedrepte”⁹⁸.

LA LUTTE DES FORCES PATRIOTIQUES DE MOLDAVIE EN 1944, SOUS LA DIRECTION DU P.C.R. POUR ÉCARTER LA DICTATURE MILITAIRE ANTONESCIENNE ET POUR COMMENCER LA LUTTE CONTRE L'ALLEMAGNE HITLÉRIENNE

R é s u m é

On met en évidence la contribution des organisations régionales du Parti Communiste Roumain „Moldova” et „Dunărea de Jos”, de toutes les forces patriotiques à la lutte pour l'éloignement du gouvernement Antonesco aservi à l'Alle-

⁹⁶ Idem, dosar 353, f. 1.

⁹⁷ Idem, dosar 354, f. 1.

⁹⁸ „Jurnalul de Dimineață”, din 14 noiembrie 1944. articolul *Continuăm...*

magne hitlerienne pour mettre la Roumanie hors de la guerre anti-soviétique et de la rallier aux armées alliées.

On souligne la situation à part de la Moldavie qui a subi les conséquences de l'établissement d'une partie du front de l'ouest sur son territoire de mars jusqu'en août 1944. Dans ce temps-là, la plupart de la population, des entreprises industrielles, des institutions ont été évacuées.

Les troupes allemandes se sont livrées aux pillages, aux abus dans la zone du front. Dans les conditions d'une sévère surveillance de la part des autorités militaires allemandes et roumaines, la lutte des forces patriotiques dirigées par le P.C.R. a été dure. Mais en dépit des difficultés, les communistes et les patriotes ont contribué à l'effort général de saboter la machine de guerre hitlerienne, de préparer les formations de lutte patriotiques, de mobiliser la population contre le fascisme.

On discute puis la cohabitation de la population des départements de Rădăuți, Cîmpulung, Botoșani, Baia avec l'armée soviétique, quand l'activité économique et administrative s'est développée en bonnes conditions.

On souligne aussi l'activité du P.C.R. dans la deuxième moitié de l'année 1944, quand il a préparé l'insurrection nationale d'août 1944. Maintenant, la lutte des organisations locales du P.C.R. est considérablement intensifiée.